

lamint Róma és Itália nemesei, nekünk kedves fiaink ellen, akik e vészthozó emberrel szemben hívek maradtak az ekléziához, segítséget és támogatást fog találni. Gondold meg fiam, milyen gyalázat lenne az egyháza, ha az a király, aki az anyaszentegyház hű fia, üldözöjének nyújtana segédkezet..."

De ekkor, december 7-én Nagy Lajos már elindult Budáról és olasz területen állt seregével. Erthető hát, miért sürgeti a pápa oly nagyon Bertrand de Deuxt, hogy járjon el a tribun ellen. Meg kellett őt minden áron buktatni még Nagy Lajosnak Aquilába érkezése előtt, mert a tervezett szövetség, ha létre jön, nagyon veszedelemmé válhatott volna.

XIV. A bukás.

December 7-én írott levelében a pápa IV. Károly császárnak hírül adja, hogy a császári méltóságra törő Cola di Rienzo ellen eljár és felkéri, tartsa vissza minden eszközzel a magyar királyt a tribun támogatásától, mert annak nem a király becsülete, hanem csak saját aljas egyéni érdeke lebeg szeme előtt.

A tribun ekkor már a csapások egész sora riasztotta fel erőszakkal álomvilágából. Október 11-én meghalt Bajor Lajos, akinek a támogatására császári terveiben számíthatott. Aztán visszaérkeztek az olasz városokhoz és udvarokhoz küldött követei és azt jelentették, hogy Itália egyesítésére törekvő tervei mindenütt visszautasításra találtak: tirannusok és városállamok nem hajlandók függetlenségükről és szabadságukról lemondani. Cola di Rienzo arról is kapott hírt, hogy pápai kiküldöttek jelentkeznek az egyes városok vezetőségénél, így Sienában a nyolcak tanácsa előtt, s ellene, mint az egyház ellensége ellen, segítséget kérnek. Hasonló tartalmú leveleket kaptak Firenze, Perugia, Narni, Pisa, Vitebro, Gubbio, Arezzo, Spoleto, Rieti, Orvieto, Pistoia. Egyben a tribun legbensőbb párthíveihez, — így Angelo Malabranca kancellárhoz — figyelmeztetés érkezett, hogy őrizkedjenek a hűtlen rektor támogatásától, hagyják őt cserben és segítsék elő Bertrand de Deux legátus munkáját; a nemesek közül pedig azok, akik régebbi magatartásuk miatt egyházi átok alatt álltak, mint Sciarra Colonna és Luca Savelli, bocsánatot és feloldozást nyervén, a pápa hívei közé szegődtek. Hogy az eddig teljes visszavonultságban élő Luca Savelli esetében ez milyen jelentőséggel bírt, mindjárt meglátjuk. Végül a pápa Róma népéhez is intézett levelet a tribun ellen, akit Lucifer küldöttének, Antikrisztus előfutárának, istenkáromlónak, „*bestia monstrosa*”-nak nevez.

Minderről Cola di Rienzo kétségtelenül tudott. Igyekezett is most már simulni a helyzethez és megváltoztatni az Avignomból feléje zúduló ellenszenvet és haragot. Mivel a fővád az volt, hogy egyházi birtokot bitorol, december 2-án visszahívja a patrimoniumi és szabin városokba kinevezett podesztákat. A november 20-i Porta San Lorenzo-i ütközet után leteszi koronáját és jogarát az Aracoeli templomban és elhagyja pompázó címeit, míg végre a „*tribunus augustus*” aláírás is az egyszerű „*Miles (lovag) et rector pro Domino Nostro Papa*”-ba változik. Az álmodó egyszerre reálpolitikussá sze-

retne vedleni, de ezzel a kísérlettel semmit sem ért el, mert a pápa nem hitt többé neki, a római népnek szabadságot szerető rétegeiben pedig nem talált megértésre hirtelen megváltozott magatartása és megalázkodása a közben Rómába visszatért Raimondo pápai vikárius előtt. Így azok a párhívei is elhidegültek, akiknek hűségére egyébként számíthatott volna.

Pálfordulásának következményei hamarosan meg is mutatkoztak. December elején a rektorra változott tribunus az orvietoi püspökkel együtt gyűlésre hívta egybe a tanácsot, melyen a sójövődék felemeléséről és a perugiai népkapitány („capitano di guerra”) megválasztásáról kellett döntenie. De — s ez most történik meg először Cola di Rienzoval, — nem tudta akarátát keresztülvinni. Erre december 7-ére megint gyűlést hívott össze, melyen harminckilenc új tag is megjelent, akiket valószínűleg a vikárius kívánságára választottak be a tanácsba. A rektor közülük kettőt árulónak nevezett, de egyikük, bizonyos Jacobellus Ganellucius érdekében rokona, Folchetto felszólalt s ebből olyan kavarodás támadt, hogy a gyűlés az újonnan megválasztottakat kiűzte. Három nappal később a tanács újból összeült. Cola di Rienzo rajta bocsánatot kért a nép heves viselkedése miatt, s ígérte, hogy ezentúl mindenben a pápa akarata szerint fog eljárni és a legátus parancsaihoz igazodik. „Mik ezek a parancsok? — kiáltoztak feléje mindenünnen a tanácstagok —, akiket ép ő szoktatott a város szabadságának és önállóságának mindennél többre becsülésére. A tribun azonban most kitér a válaszadás elől, mondván, hogy felolvastatásukra nincsen idő, mire a tanács önértékében megmerevedik és elhatározza, hogy a Cola di Rienzo által elfogadottak a népet nem kötelezik, a vikárius pedig, égni érezvén újból a talajt lába alatt, következő nap, december 11-én visszasiet Montefiasconeba, ahol a legátus mellett inkább biztonságban érezhette magát.

A tribun tehát megkísérelte, hogy egyszerre két, sőt három gazdát szolgáljon: a pápát, a népet és a nemességet. A próba nem sikerült: a legátust ki nem békíthette, a nép bizalma viszont megrendült benné. A nemesség felé is hiába igyekezett jó arcot mutatni azal, hogy a már korábban szabadon bocsátott Giovanni de Vico prefektus után, túsul visszatartott fiát, tizenhat november 20-a óta fogva tartott nemessel együtt, szabadlábba helyezte s előmozdította az ifjú eljegyzését montegiordanoi Giordano Orsinivel, hogy a két főnemesi család közt az egyetértést helyreállítsa. De lehetséges, hogy a rektor mindenfelé békülékeny magatartásával csak időt akart nyerni Nagy Lajos Aquila felé közeledő hadainak megérkeztéig. Erre mutat legalább is az estei krónika elbeszélése, mely feltűnő részletességgel számol be Cola di Rienzo uralkodásának utolsó napjairól s mely egyenesen kimondja, hogy mindenki már csak a magyar királyban remélt: „*desiderabant adventum regis Hungariae*”. Az ő részére a Nápolyból kiűzött és Budáról csak nemrégiben Rómába érkezett Giovanni Pipino minorbinoi gróf a városban katonákat toborzott, bár Cola di Rienzo bizonyára csak nagy kényszeredetten egyezett bele abba, hogy nyugtalan és megbízhatatlan ellensége

gyakorolja ezt a magyar király részéről régen óhajtott s most végre engedélyezett jogot.

A régebben oly gyors elhatározású és kemény akaratú diktátor habozását és engedékenységet azonban a legátus, a nép és a nemesek annak vették, ami volt: gyengeségnek. Ekkor egy váratlan fordulat hirtelen megpecsételte sorsát, körülbelül egy héttel Nagy Lajos várva várt Aquilába érkezése előtt. A lavinát egy kavics megmozdulása indította el. A pápai átok alól feloldott Luca Savelli, — Roma egyik leghatalmasabb oligarchája, ama városrész ura, melyben hajdan az öreg Lorenzo vendégfogadója állt, — aki mindeddig a nemesség semmi szervezkedésében részt nem vett, december 14-én reggel az Angyalvár kapujára szegezett hirdetéssel gyülekezésre szólította barátait. Cola di Rienzo „*lovag és Pápa urunk rektora*“ a hirdetést letépette és helyébe idézést függesztetett, melyben Luca Savellit maga elé parancsolta. Ez azonban Giovanni Pipinóval szövetkezett, akit Giovanni Villani állítása szerint a pápa legátusa megnyert a maga ügyének s aki a San Salvatore-ívnél, a Colonnák városrészében eltorlaszolta magát. A tribun lovasscsapatot küldött az akadályhoz, de ennek parancsnokát, Scarpetta kapitányt megölték. A Kapitóliumnak és régi kedves halpiaci Sant. Angelo-templomának harangja pedig hiába kongatott vészt, senki sem sietett segítségére. Ől szakasz lovasság volt egész fegyveres ereje.

Cola di Rienzo előtt most vált csak világossá, hogy a pápa haragjával szemben nem tud megállni. S vajjon Nagy Lajos, kinek nem volt érdeke, hogy a pápához való viszonyát még inkább kiélezze, dobott volna-e szalmaszálat a fuldoklónak, ha néhány nappal hamarabb is érkezik közelébe? A sok gyűlölet, mi utóbbi időben áradt feléje, Itália rajongójának és a világ szerelmesének kedvét szegte és őt kicsinyhitűvé tette. Éjjelek óta nem tudott aludni egy bago'y baljós huhogása miatt, melyet szolgálai hiába igyekeztek elűzni. Vagy talán csak ronsolt idegrendszere játszott vele?

A hivataláról való lemondás gondolata már régebben ismételen felvetődött benne. Felajánlotta már tribunátusának második hónapjában — akkor még minden meggyőződés nélkül —, hogy a harmadik hó végén másnak engedi át helyét. Olyan demokratikus berendezettségű városokban ugyanis, milyen például Firenze volt, s melyek bizonyos vonatkozásban példaképpül szolgáltak a tribunnak, a város vezetői három vagy hathónaponként váltakoztak. Október 11-én mikor rendelkezései az első viharokat keverték fel Avignonban, kéri a pápát, küldjön parancsot egy „*minimus cursor*“ útján, ha nem bízik benne, és ő rögtön visszalép hivatalától. Persze VI. Kelemen viszont tisztában volt azzal, hogy, még ha a tribun fogadkozásai teljesen őszinték lettek volna is, és ő maga úgy fogná fel a dolgot, hogy Cola di Rienzo rektori hivatala sem tarthat tovább a szenátorok szokásos hat hónapjánál, akkor sem volna ésszerű a népet imádott tribunjának letevésével maga ellen lázítania.

Jobb politika volt hagyni, hogy a tribun népszerűsége magától morzsolódjék fel s hogy maga gabalyodjék bele megvalósíthatatlan álmainak szövevényébe. December elején Cola di Rienzo már belátta, hogy a császárság elnyerésére és Olaszország egyesítésére

vonatkozó tervei legyőzhetetlen akadályokba ütköznek. A kapitóliumi harang hiába hívott gyülekezésre: a nép, mely hű volt tribunjához, a pápai rektort elhagyta. A nemesek, bármit tegyen is, ellene vannak. A pápa és legátusa, mint a gonosz vadat, üzik-hajtják. Nagy Lajos bizalmi embere, a minorbinoi gróf, a szövetségesnek hitt magyar király részére toborzott katonákkal együtt átparolt az ellenfél táborába. Miben remélhetett? Arnaldo da Bresciának, Brancalone d' Andalónak, akik a római nép szabadságáért küzdöttek a pápával szemben, nem kellett-e elbukniuk? A tribun lelkében összeomlik minden és könnyezve lesz hűtlenné vélt missziójához, mert attól fél, hogy megölik. Ismerve VI. Kelemen elszánt harcmodorát és küzdelmének eszközeit, e veszély megvoltában nem is kételkedhetünk, bár a *Vita* írója, aki nem ismeri a pápa fentebb tárgyalt rendeleteiből oly világosan élénk társuló helyzetet, optimizmussal ítéli meg a dolgokat, azt állítván, hogy a nép, múlt elhidegülésének feloldódása után, kitartott volna tribunja mellett. Mi úgy látjuk, hogy Cola di Rienzo nagyon is reális szemmel ítélte meg, a rendelkezésére álló elemekből, minden kilátást nélkülöző küzdelmének hiábavalóságát, mikor december 15-én a Kapitólium összegyűlt kis népcsoportosulással panaszosan közölte, hogy uralmának hetedik hónapjában kénytelen lemondani. A jelenlevők, akik leghívebb barátainak mutatkoztak azzal, hogy segítségére jöttek akkor, mikor mindenki más már elhagyta, sírva vették körül. Ő lóra ült, ezüst kürtjeit megfúvatta és a császári jelvényekkel ékesen, fegyveresei kíséretében levonult a Kapitóliumról, hogy barátjánál, Niccolò Orsininél az Angyalvárban keressen és találjon menedéket. Neje ferences csuhában menekült utána otthonából, az Alli-palotából. Ha a *Vita* írójának igaza lenne abban, hogy a tribunnak nem volt oka a lemondásra, mert a nép nem fordult ellene, akkor érthetetlen volna, miért telt el teljes két nap az emékezetes december 15-e után anélkül, hogy párhívei közül valaki is a Castel Sant' Angeloba jött volna, hogy elhatározásának megmásítására rábírja. Az agg Stefano Colonna, a nemességnek elismerten legtekintélyesebb vezére ugyanis csak 17-én merészelt visszaóvakodni a városba, melynek közben nem volt semmiféle kormányja. De ha a nép talán nem is, megbuktatta volna őt okvetlenül még Nagy Lajos megérkezése előtt a pápa haragja. Petrarcanak igaza van, mikor — a tribun lemondását keményen hibáztatva — céloz arra, hogy e lépésre valójában VI. Kelemen kérlelhetetlen magatartása kényszerítette őt.

XV. Az abruzzói remete.

A Cola di Rienzo életében most következő korszakról — 1347 december 15-én bekövetkezett bukásától 1350 júliusáig, mikor meglepetésszerűen Prágában bukkan fel, — alig tudunk valamit. A volt tribunnak egyetlen sor írása sem maradt fenn ebből az időszakból, csak későbbi visszaemlékezései nyújtanak felvilágosítást arról a nagy lelki és szellemi átalakulásról, min ez idő alatt keresztül ment. Mint maga mondja, ezt a „harminc hónapot“ a nápolyi Abruzzok-